

MILOŠ NOSEK

GEOGRAFIE, ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ A JEHO POLITICKÉ A MEZINÁRODNÍ ASPEKTY

Širší veřejnost chápe obvykle problematiku životního prostředí zúženě jako problematiku znečištění ovzduší, vodstva, devastaci půd a vegetace atp. a řešení otázek životního prostředí považuje za záležitost technickou. I když to jsou u nás v současné době otázky velké důležitosti, nejsou jediné a také ne jen technické povahy. Patří sem celý komplex problémů z oblasti přírodních zdrojů, hygieny a zdravotnictví, urbanistiky, techniky, etiky, kultury, politiky vnitřní a zahraniční; patří sem i otázky míru a války.

Co rozumíme pod pojmem životní prostředí? Definice přijatá konferencí UNESCO o životním prostředí roku 1967 říká, že *životní prostředí* je ta část světa, se kterou je člověk ve vzájemné interakci, tj., kterou používá, ovlivňuje a které se přizpůsobuje. Z této definice lze odvodit, že podstatnou částí onoho zmíněného světa je právě *geografické prostředí* — jedna z trvalých a nezbytných podmínek vývoje lidské společnosti a materiálního života lidí. Proto je lépe hovořit o *životním prostředí člověka*.

Vztah člověka k jeho životnímu prostředí chápeme jako *otevřený ekologický systém*, který je dán svojí strukturou a chováním a je charakterizován tím, že pro svůj provoz, život a obnovu potřebuje příjem látek a energie z vnějška a určitý výdej svých produktů — odpadu — mimo hranice svého systému. Jedním ze společných znaků takových systémů je prvek *autoregulace a sebekontroly* způsobující *relativní stálost* systému vůči prostředí. Z uvedeného plyne, že životní prostředí neexistuje samo o sobě, že je pojmem relativním, tak jako je i pojem systému.

Řekli jsme, že mezi otázky životního prostředí člověka je třeba zahrnovat i jevy a procesy negeografického charakteru, z nichž ovšem mnohé se přímo i nepřímou v geografických jevech jistým způsobem odrážejí, které patří do sféry jiných věd, mezi jinými především společenských. Z nich nepochybně k nejvýznamnějším patří otázky spadající do oblasti historického materialismu zahrnované do podmínek materiálního života společnosti. Z nich také plyne odlišné chápání životního prostředí v různých společenských systémech.

Vědecko-technická revoluce a výstavba socialistické a komunistické společnosti mocně působí na lidskou společnost i přírodu a jejich vzájemnou interakci a činí z problematiky životního prostředí specifický společensko-technický proces. Třídní přístup k problematice vědecko-technické revoluce a životního prostředí odkrývá odlišnost těchto procesů a těchto vzájemných vztahů ve světě socialismu, kapitalismu a rozvojových zemí, která se projevuje nejen v oblasti vnitřní politiky každé z uvedených soustav, ale také i v oblasti mezinárodních vztahů jak mezi státy uvnitř jednotlivých výše uvedených seskupení států, tak i mezi těmito seskupeními.

Tyto rozdíly jsou takového druhu, že je vhodné hovořit o životním prostředí člověka tehdy, hovoříme-li o něm obecně a o *socialistickém životním prostředí*, hovoříme-li o něm v souvislosti se státy socialistického tábora. Podstatný rozdíl spočívá v tom, že buržoazní koncepce vědecko-technické revoluce a životního prostředí se omezují na technickou stránku věci, zatímco ve světě socialismu jsou chápány jako společenský proces.

Vědeckotechnická revoluce svými výsledky na jedné straně napomáhá rozvoji společnosti a zabezpečuje její materiální podmínky, na druhé straně některými svými škodlivými důsledky se dostává do protikladu s životním prostředím a vážně ohrožuje rovnovážnost systému vůči prostředí a některé prvky prostředí zhoršuje tak, že směřují k hodnotám limitujícím život člověka. Proto ochrana a tvorba životního prostředí se stala závažným úkolem nejvyspělejších států světa. Ve světě socialismu jsou tyto úkoly navíc nezbytným předpokladem a nedílnou součástí rozvoje socialistického způsobu života. Vědeckotechnická revoluce a životní prostředí se musí dostat do souladu a ochrana a tvorba životního prostředí se musí stát součástí vědeckotechnické revoluce. Tento požadavek souvisí s Marxovou tézí o rozvoji vědy a jejího využití nejen v revolučních změnách ve výrobě, ale i ve změnách celkových podmínek života v závislosti na potřebách společnosti.

Socialistický systém na rozdíl od kapitalistického umožňuje provádět jednotnou celostátní vědeckotechnickou politiku, která opírajíc se o analýzu tendence vědy, rozšiřuje neúčelnější a neefektivnější využití vědeckých a technických zdrojů a má tedy možnost uplatňovat jednotnou politiku na zajištění ochrany a tvorby životního prostředí. Naopak neplánované a neřízené uplatňování výsledků vědy a techniky v kapitalistickém systému může vést k místním krizím, ekologickým katastrofám, které jsou nedílnou součástí obecné krize kapitalismu.

Podobně jako vědeckotechnická revoluce i životní prostředí se stalo polem, na němž soutěží dva společenské ekonomické systémy - socialismus a kapitalismus. Buržoazní politikové zaměňují sociální problémy spojené s životním prostředím za problémy biologické a využívají jich k otupování třídního boje. Naproti tomu funkcionáři revolučních dělnických stran v kapitalistických zemích vedou pracující do boje za zdravý život lidí a po podnikatelích požadují, aby tito „výrobci“ škodlivých odpadů byli hnáni k odpovědnosti. Tím tento boj za lepší životní prostředí nabývá protimonopolistického charakteru. Vlády a správní orgány těchto států jsou nuceny vydávat zákony a normy na ochranu prostředí, avšak jen tehdy, když špatný stav životního prostředí působí nesnáze kapitalistům. Náklady tohoto řešení se hradí pomocí daňové soustavy, která postihuje pracující, kteří si takto lepší životní prostředí musí sami zaplatit.

Boj za lepší životní prostředí — za brzdění ekologické krize — je veden i navzájem mezi podnikateli, a to v zájmu těchto kruhů. Ochranné prostředky před znečištěním se staly předmětem výrobních a obchodních spekulací. Majitelé velmi prosperujících odvětví výroby a obchodu, kteří nabízejí technologie likvidace odpadů a zařízení na čištění vody a ovzduší, požadují co nejpřísnější normy a zákony v zájmu jejich rostoucích zisků. S nimi se střetávají výrobci, kteří znečišťují prostředí a ti se úporně brání. Živelnost kapitalismu nakonec vede k tomu, že tytéž koncerny, které prostředí znečišťují, začínají vyrábět ochranná zařízení, která se stávají zdrojem velkých zisků, jimiž kompenzují ztráty na prvotní výrobě.

Jiný způsob zabránění ekologické krizi propagovaný extrémistickými kruhy spočívá v tom, že je požadováno zpomalování nebo dokonce zastavení výroby na základě téze, že nedostane-li se exponenciální růst hospodářství brzo pod kontrolu, dojde ke světové katastrofě, která nastane vyčerpáním přírodních zdrojů

a úplným zničením životního prostředí. Argumentuje se hlavně vzrůstem celozemské teploty a porušením rovnováhy radiační bilance systému Země—atmosféra zejména v důsledku neekonomické výroby energie a znečišťováním oceánů. Komise expertů OSN odhadla, že při očekávaném růstu výroby a spotřeby energie by došlo k závažnému zvýšení celozemského průměru teploty o 1 až 1,5 °C asi za 95 let. Další výzkumy přírody, věda a technika ukáží, jak by se bylo možno vyrovnat v budoucnu i s touto problematikou,*¹⁾ na níž je třeba pohlížet střízlivě a připravovat na její řešení budoucí generace. Jaký cíl tedy sledují teoretici globálních ekologických krizí a katastrof? V podstatě jde jim o to, aby monopoly dostaly pod kontrolu rozvíjející se průmysl a celou industrializaci Asie, Afriky a Latinské Ameriky a zabránily tak jejich průmyslovému rozvoji, který je tu nutný pro pozvednutí životní úrovně. Ze strany kapitalistických zemí dochází ve jménu zachování životního prostředí k tvrdému politickému a ekonomickému nátlaku a diskriminaci rozvojových zemí, které se přirozeně brání. Nebylo by jistě rozumné nevidět globální zhoršování životního prostředí, je však třeba hledat cesty, jak pomoci i rozvojovým zemím.

Z uvedeného vyplývá, že v uplynulém desetiletí se problematika životního prostředí stala i předmětem mezinárodních spekulací a licitací, ale i předmětem vážných mezinárodních dohod a dalších jednání spadajících i do oblasti boje za mír a mírové soužití rozdílných společenských soustav.

Jaké jsou hlavní aspekty aktuálních globálních problémů životního prostředí? 1. *Vědecko-technický aspekt* souvisí s vyčerpáním přírodních zdrojů, především pro výrobu energie. Nová nerostná ložiska jsou dosud sice nacházena mnohem rychleji než jsou spotřebována, potřeba však rychle roste a geografické rozložení jejich rezerv se rychle mění, vznikají obtíže a krize v některých zemích, z nichž východiskem je rozšiřování mezinárodního obchodu a spolupráce. Ukazuje se, že se přírodními zdroji plýtvá, zejména při závodech ve zbrojení, ale i ve výrobě se jich plně nevyužívá a vznikající nevyužitý odpad navíc znečišťuje prostředí. Zde je velký prostor pro techniku a technologii najít cesty k výrobě jakéhokoli produktu z jakékoli suroviny a získat potřebnou energii pro jakýkoli výrobní proces. Předpoklady lidské společnosti pro tyto úkoly rostou nebyvalou měrou.

Odhady zásob některých nerostných surovin jsou málo perspektivní, i když v zemích třetího světa existují dosud velké zásoby, které byly v minulosti ohroženy bezohledným koloniálním drancováním. I když jsou nyní tyto země politicky nezávislé, v mnoha zemích toto drancování pokračuje v důsledku jejich ekonomické závislosti na bývalých koloniálních imperialistických mocnostech. Znárodnění zdrojů surovin v těchto zemích nemá tedy význam jen pro samostatnost jejich ekonomiky, ale je i v zájmu celého lidstva z hlediska jejich uchování a racionálnějšího využití.

K tomuto aspektu patří i hledání cest rozšíření reprodukce znovupoužitelných přírodních zdrojů jako půdy, úrody, lesů, ryb a zvíře vůbec, vegetace, vody, vzduchu atp. U některých zdrojů jsou ještě velká aktiva národních bilancí. V celosvětovém měřítku je půda využívána jen asi ze 70 %, lesy z 50 %, sladkovodní zdroje z 10 %, mořské ryby ze 70 % atd. V těžbě některých zdrojů může být dosaženo v budoucích 10 letech i 100 % jejich přirozeného přírůstu (např. u mořských ryb), což však nemusí znamenat meze jejich využitelnosti, neboť lze zvyšovat produktivitu přírody celé naší planety. Realizace těchto úkolů však jako nutnou podmínku vyžaduje trvalý mír a spolupráci všech národů světa.

*¹⁾ Viz též Miloš Nosek: Energetické problémy geografického prostoru. Věda a život 11:675—679, Brno 1967.

2. *Ekologický aspekt* znamenající narušení rovnováhy mezi člověkem a krajinou a její biosférou, a to především znečišťováním. Mylná je představa, že znečišťování životního prostředí je nevyhnutelným důsledkem rozšiřování a rozvoje výroby, i když se to tak v současnosti jeví. Hlavní příčinou jsou výrobní technologie neberoucí v úvahu jejich škodlivé důsledky. Proces změn technologie, i když bude drahý a dlouhodobý, je bezpodmínečně nutný, a to i v zájmu dobrých sousedských vztahů států, neboť znečištění často přesahuje státní hranice (např. narušování skandinávských lesů znečištěným vzduchem ze západoněmeckých průmyslových oblastí), v důsledku globálního charakteru planetární cirkulace atmosféry. Také tyto úkoly vyžadují řadu výzkumů mezinárodní povahy, pro něž jsou položeny základy, již existující světovou spoluprací v oblasti meteorologie a hydrologie (Světová meteorologická organizace). Řešení této problematiky vyžaduje též zákaz zkušek a použití nukleárních a biologických zbraní (ekocidy) a mírové uspořádání světa. Náklady ušetřené na zbrojení a ničení mohou plně uhradit náklady spojené s řešením otázek znečištění.

Životním prostředím není jen příroda krajiny, jsou jím především sídla, města a velkoměsta, jejichž rozvoj se stal palčivým problémem interakce člověka s přírodou. Vzhledem k celkovému růstu obyvatel Země, který činí ročně 2 %, rostou města a hlavní města dvakrát rychleji — o 4 % —, velkoměsta čtyřikrát rychleji — o 8 % —. Takto se Země s rurálním charakterem krajiny mění v Zemi s městským charakterem. Podle prognózy koncem tohoto století bude na venkově i ve městech stejný počet obyvatel, při čemž se ve vyvinutých zemích městské obyvatelstvo zdvojnásobí a v rozvojových zemích zpětinasobí.

Neřízený rychlý růst měst, špatné rozmístění průmyslu, přelidnění, špatná kvalita obydlí, zvýšená hluchost, nedostatek služby obyvatelstvu, nedostatky v městské dopravě a v architektonickém plánování, intenzita pracovních procesů a celkový rytmus velkoměstského života způsobují krize v interakci člověka s městským prostředím, zhoršují psychiku obyvatel a jeho celkové zdravotní a hygienické poměry. Zhoršuje se nejen městské prostředí, ale i okolní krajina. Tyto poměry postihují především chudé čtvrti velkoměst kapitalistických, ale i rozvojových zemí.

Města budoucnosti jsou v podstatě budována již dnes, a proto je třeba při jejich budování vycházet z nejpokrokovějších myšlenek, vyhnout se monotónnosti a banalitě, místo železobetonových džunglí budovat zahradní města. Také tento úkol vyžaduje široké mezinárodní spolupráce, plánování, projekce a racionalizace výstavby.

3. *Společensko-politický aspekt* životního prostředí spočívá v podstatě ve vytváření příznivých společenských a politických podmínek uvnitř jednotlivých států i mezi státy, které by v praxi umožnily uskutečňovat cesty rozvoje vědy a techniky, průmyslu, zemědělství atd. a zajistit rovnoměrný rozvoj civilizace bez nebezpečí katastrof explozivního charakteru. Uspokojení s tím spojená jsou nezbytná a užitečná pro všechno lidstvo, ale jejich uskutečňování se může dostat do rozporu buď se společenským zřízením některých států (buržoazních) nebo s úzkoprsým pojetím národních zájmů.

Z charakteru problémů životního prostředí vyplývá, že kapitalistická společnost je sice schopna řešit dílčí problémy životního prostředí, zejména technická zařízení atp., avšak její rozporuplný politický a ekonomický systém neumožňuje ani komplexní, tím více globální řešení. A tak i v kapitalistických státech vedle městských buržoazních odborníků (např. Karl Kaysen), kteří tvrdí, že i kapitalistický systém disponuje možnostmi autoregulace především regulací cen a daní, se vyskytují názory jiných (např. ekonom Sicco Mansholt), kteří tvrdí,

že otázky životního prostředí může globálně řešit jedině socialistický společensko-ekonomický systém.

Rozdílný je také ideový a politický přístup k problémům obou předchozích aspektů, ať jde o vyčerpání zásob Země, o prognózy stálého zhoršování životního prostředí, o exploze růstu obyvatelstva, atd. I když i v kapitalistických zemích se vyskytují zdravé názory, převážná část buržoazní ideologie a vědy má sklon k pesimismu, k očekávání neřešitelných krizí životního prostředí, což vyvolává reakční a protispoločenské a i mezinárodně škodlivé téze tzv. striktně stabilizované globální rovnováhy a tím i stagnace a konzervatismu ve vývoji lidské společnosti.

Přístup světa socialismu a pokroku k těmto otázkám je optimistický. V perspektivách rozvoje lidské společnosti, rozvoje vědy a techniky existují síly, které jsou schopny udržet rovnovážný stav a relativní stálost vztahů mezi člověkem a jeho prostředím, protože možnosti přeměňování látek a získávání energie rostou rychleji, než se spotřebovávají skutečné dnešní zdroje surovin a energie, protože znečišťování životního prostředí je možno likvidovat, protože mohou být nalezeny prostředky k vykompenzování změn v rovnováze hmoty a energie na Zemi, protože lze zvýšit produktivitu přírody a obnovovat zdroje, protože lze dojít ke spravedlivému a rovnoměrnému rozdělování plodů lidské činnosti bez ohledu na národnost a rasu. Je jisté a nezbytné, že se musí změnit charakter lidské činnosti a ve všech oblastech na Zemi i na Zemi jako celku zabránit možné krizi životního prostředí. Není nutno připomínat, že je to možné jen za podmínek spolupráce a mírového soužití.

Všechno, co jsme až dosud diskutovali tvoří problematiku přírodovědného, technického, filosofického, ekonomického a politického charakteru, vše navzájem souvisí, ovlivňuje se a prolíná.

Všechny tyto procesy, jevy a vztahy se promítají do krajinné (geografické) sféry, v níž probíhají procesy charakterizované geografickým axiomem vertikálním a horizontálním, umožňující nejrůznější formy výměny hmoty a energie. V důsledku charakteru krajinné (geografické) sféry, jako nedělitelného kontinua mohou některé typy lidské činnosti ovlivňující přírodu a provozované v některých oblastech ve velkém, ovlivnit i vzdálené oblasti. Uvedené procesy negeografického charakteru ovlivňující krajinnou sféru mohou být integrovány do krajinného komplexu. Proto také geografie jako jediná věda, jejímž předmětem studia je krajina jako hmotný systém Země, která je přirozeným životním prostředím člověka, se stala, jak to bylo zdůrazněno na jednáních XXIV. sjezdu KSSS, fundamentální vědou pro rozvoj lidské společnosti, která může podstatně přispívat k řešení oževných otázek životního prostředí.

Z uvedeného vyplývá, že jednotlivé státy mohou v mezích svého území řešit řadu otázek životního prostředí, že však plné řešení vzhledem ke globálnímu charakteru tohoto problému je celosvětové. Z mezinárodního hlediska dochází v této oblasti ke dvěma jevům:

1. k porušování suverenity států tím, že z území jednoho státu je znečišťováno prostředí jiného státu, nebo je činěn ekonomický nátlak na jiné státy,

2. vytváří se mezinárodní vědecko-technická spolupráce vedoucí k zachování dobrého životního prostředí a k optimalizaci vztahu mezi člověkem a přírodou. Evidentní je, že je třeba zabránit možným konfliktům v případě prvním a že případ druhý vyžaduje mírové soužití a jisté omezení národních suverenit ve prospěch blaha všeho lidstva.

Proto i Kongres mírových sil, v Moskvě roku 1973 se zabýval otázkami životního prostředí a jednání ukázala, že boj za mír je i bojem za lepší životní pro-

středí a obráceně, že mírumilovné síly považují ty, kteří bojují za lepší prostředí za aktivního spoluúčastníka boje za mír a že sepětí obou hnutí by se mělo uskutečnit na úrovni národní a mezinárodní. Posuzujeme-li tento požadavek, je mu třeba dát za pravdu. Mír nebo válka není jen jednou z podmínek životního prostředí, je i jeho součástí. Proto Kongres považuje za velmi důležité uvědomovací akce širokých lidových mas o životním prostředí a aby základy uvědomění interakcí mezi člověkem a přírodou a jeho činností v krajině byly cílevědomě v dětech pěstovány již od prvního ročníku školy a aby učební plány škol byly v tomto smyslu upraveny.

Pod tlakem světového veřejného mínění došlo i k řadě jednání o problémech životního prostředí na úrovni UNESCO a OSN. Z nich velmi významná byla konference OSN ve Stockholmu v létě 1972, na jejíž přípravě se velmi významně podílely ČSSR a SSSR, a již se později s dalšími socialistickými státy nezúčastnily pro diskriminaci NDR. Nad touto okolností vyslovili politování i významní západní politici a zejména zástupci řady světových mládežnických organizací. Mládež na této konferenci odsoudila současnou válku, zejména ekocidu v Indočíně a formulovala otázku životního prostředí jako záležitost především mládeže a vyžadovala, aby byla věnována přední pozornost otázce výchovy a vzdělání v problémech životního prostředí.

Motto této konference bylo „Pouze jediná Země“. Přes řadu manévrování některých delegací byla přijata řada prospěšných a významných rezolucí a doporučení, která projednalo a schválilo XXVII. Valné shromáždění OSN na podzim roku 1972. Šlo o 11 rezolucí a 109 doporučení zahrnující všechny oblasti životního prostředí. Významná je Deklarace o životním prostředí, v níž je přiměřeně životní prostředí zahrnuto do základních lidských práv.

K významným mezinárodním akcím patří přijatý program „Sledování Země“, zkratka EW (Earth Watch), do něhož budou zahrnuty již existující programy jako WWW (World Weather Watch — Světové sledování počasí), GARP (Global Atmospheric Research Programm) a další zaměřené na zjišťování jednotlivých složek životního prostředí.

Program „Sledování Země“ má čtyři aspekty: 1. přehled a vyhodnocování 2. výzkum, 3. monitorování, 4. výměna informací.

V rámci prvního aspektu jde o poznání bílých míst na mapě, pokud jde o životní prostředí a sledování programů, které probíhají či začínají, o inventarizaci výsledků a jejich předávání vědeckým a technickým institucím.

V rámci druhého aspektu jde o syntetické zpracování vědeckých a technických prostředků pro přípravu zaměřování budoucího výzkumu, hlavně znečišťování ovzduší, ke studiu metod prognózy přírodních katastrof, k metodice multidisciplinárního výzkumu, k možnostem aplikací výsledků výzkumu a jejich zavádění do praxe a k možnostem zapojování rozvojových zemí do výzkumu.

Do oblasti monitorování patří sledování programu základních dat jako jsou atmosférické vlastnosti, ohrožené genetické zdroje, znečištění moří, život zvířet v přírodě apod. Vytvoření systému s omezeným počtem regionálních a globálních sítí k pozorování určitých proměnlivých dat, např. dlouhodobých trendů atmosférických vlastností a klimatických změn, o světové pokrývce lesů, dodávce čerstvé vody a ekonomických a sociálních ukazatelích atd. Patří sem i standardizace technických měření.

Do oblasti výměny informací spadá vytvoření mezinárodního mechanismu, který by vhodně zajistil potřebné informace o různých stránkách a datech z oblasti životního prostředí pro vlády, organizace, instituce, odborné kruhy i jednotlivé odborníky.

Pro zajištění činnosti Valné shromáždění schválilo vytvoření těchto nových orgánů pro životní prostředí:

1. Sekretariát programu OSN pro životní prostředí v Nairobi (Kenya), který zahájil činnost 1. 10. 1973,

2. Řídící radu pro programy životního prostředí (UNEP),*

3. Koordinační výbor životního prostředí při administrativním výboru OSN.

Řídící rada doporučila program OSN výzkumu životního prostředí seřazeného podle doporučení Stockholmskou konferencí a podle akčního plánu OSN.

Ve stručnosti uvádím dále v přehledu stanovený program podle oblastí životního prostředí a podle předmětu akcí:

A.	Znečišťující látky	ochrana lidského zdraví a její zlepšení
B.	Ovzduší	předcházení neodstranitelným změnám podnebí
C.	Oceány	ochrana žijících zdrojů v oceánech
D.	Energie	sladění mezi požadavky na dodávku energie a životním prostředím
E.	Přírodní katastrofy	zlepšení lidských sídel a zdraví
F.	Informace	vztah sociálních a kulturních hodnot životního prostředí
G.	Plánování	harmonizování rozvojových cílů, sociálních a kulturních hodnot s cíli kvality životního prostředí
H.	Půda a voda	rozvoj a využití čerstvé vody, půdy — využití vody pro potřeby lidí, zajištění plodnosti půdy — řízení lesů
I.	Systém sídlišť	zlepšování lidských sídel a zdraví; zajišťování důstojného bydlení pro rostoucí populaci
J.	Genetické zdroje	ochrana genetických zdrojů
K.	Život v přírodě a parky	vztah sociálních a kulturních hodnot a životního prostředí
L.	Ekonomika a obchod	vztah mezi cíli rozvoje a prostředím
M.	Populace	zlepšení lidských sídel a zdraví; vytváření obydlí pro rychle rostoucí populaci
N.	Výchova a kultura	harmonizování cílů rozvoje se sociálními a kulturními hodnotami a cíli kvality životního prostředí
O.	Instituce	vztah mezi cíli rozvoje a životního prostředí s cílem zajistit finanční podporu k upevnění národních a regionálních institucí, které mohou spolupracovat na mezinárodních programech a úkolech.

Do činnosti byla dále zařazena i realizace programu „Sledování Země“ (EW).

Velký význam mají doporučení v oblasti masové uvědomovací práci, v oblasti kultury a v oblasti pedagogické, podle něhož má generální tajemník OSN a zejména Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu UNESCO a další mezinárodní agencie zajistit zřízení mezinárodního programu výchovy o životním prostředí s mezidisciplinárním přístupem, a to na školách i v mimoškolní výchově zahrnujícího všechny výchovné stupně a všestranně zaměřeného na průměrného občana měst a venkova, na mládež i dospělé. Mimoto doporučení obsahuje:

Řídící rada je složena z 54 členů a je volena na tříleté období na základě rovnoměrného geografického zastoupení.

1. přípravu inventáře existujících výchovných systémů, v nichž je zahrnuta výchova v otázkách životního prostředí,
2. výměru informací o těchto systémech a rozšiřování výsledků experimentů ve vyučování,
3. výcvik profesionálních pracovníků a jeho opakování na různých úrovních a v různých disciplínách včetně učitelů,
4. úvahy o vytváření skupin expertů pro životní prostředí, včetně pracovníků v ekonomice, sociologii, turistice majících zajistit výměnu zkušeností mezi zeměmi,
5. rozvoj a zkoušení nových materiálů a metod vhodných pro všechny typy a úrovně výchovy v oblasti životního prostředí.

Pokud jde o výchovu kvalifikovaných odborníků v životním prostředí se doporučuje, aby UNESCO, FAO, WHO atd. a mezinárodní vědecké unie rozvíjely činnost zaměřenou na rozvíjení studia žádoucích nových směrů, aby byly zřizovány kurzy a výcvikové pobyty zaměřené na životní prostředí, a to na národní a mezinárodní úrovni.

Je zapotřebí zmínit se i o doporučení, jímž se 5. červen každého roku stanovuje jako "Světový den životního prostředí". V tento den se mají každoročně v rámci organizací systému SN a v rámci působnosti vlád států podnikat opatření, jimiž by byl zdůrazněn stálý zájem na celosvětovém zachování a zlepšování životního prostředí a na naplňování v tomto směru učiněných rezolucí, doporučení a rozhodnutí.

V poslední době dostává mezinárodní spolupráce na poli životního prostředí nové formy a získává na významu zejména díky mírové politice SSSR a ostatních socialistických států.

Zvláště významné postavení mají otázky životního prostředí v RVHP, v jehož rámci je uskutečňován mezinárodní program výzkumu životního prostředí. V červnu 1973 byly na XXVII. plenárním zasedání RVHP stanoveny další směrnice pro spolupráci, v nichž na předním místě byla věnována pozornost otázkám péče o člověka a jeho životní prostředí a racionálnímu využívání přírodních zdrojů, které vyplývají z podstaty marxisticko-leninských zásad péče o člověka a přírodu. Závěrečné komuniké z 9. 6. 1973 doporučuje v oblasti životního prostředí rozšířit mnohostrannou spolupráci, jak ve vědecko-technické spolupráci, tak v provádění opatření v ochraně a tvorbě životního prostředí a koordinovat ji s opatřeními prováděnými v celoevropském měřítku. Zejména jde o zdokonalování technologie v podnicích nejvíce znečišťujících vzduch, vodu a půdu.

Zpracování úkolů zajišťují v RVHP dva orgány: 1. Rada zmocněnců pro program — vypracování opatření pro ochranu přírody, 2. Rada pro ochranu a zlepšování životního prostředí.

Prvá organizace pracuje systematicky na těchto základních úkolech:

1. hygienické aspekty ochrany životního prostředí,
2. ochrana ekosystémů (biocenóz) a krajiny,
3. ochrana ovzduší před znečištěním,
4. ochrana vodních zdrojů,
5. likvidace a využití odpadků z průmyslu a domácností,
6. sociálně-ekonomické, organizačně-právní, a pedagogické aspekty životního prostředí. Připravuje se plán spolupráce do roku 1990.

Druhý orgán má za úkol koordinovat činnost patnácti stálých výborů a dalších orgánů RVHP v oblasti životního prostředí. V rámci oddělení RVHP pro vědecko-technickou spolupráci byl pro tuto činnost vytvořen sekretariát. Pro nejbližší dobu byl vypracován program obsahující mezi jinými tyto problémy:

1. návrhy na vzájemné závazky a koordinaci vědecko-technického výzkumu,
2. přezkoumání stavu vědecko-výzkumných prací a prognóz v oblasti ochrany přírody, dále pesticidů a matematických metod,
3. návrhy na organizační zajištění informačního systému,
4. přípravu schématu rozšířeného programu spolupráce členských zemí RVHP a Jugoslávie,
5. přípravu rozšířeného programu spolupráce členských zemí a Jugoslávie,
6. posouzení programu do roku 1980 a vědecko-technické spolupráce,
7. posouzení svobodných programů a konstrukčních a projektových prací v oblasti životního prostředí,
8. přípravu návrhů pro spolupráci s ostatními organizacemi.

V jednotlivých socialistických zemích se problematice životního prostředí věnuje stále větší pozornost. Problémy životního prostředí jsou projednány nejvyššími státními a stranickými orgány. dochází k institucionálním zabezpečení péče o životní prostředí a využívání přírodních zdrojů.

V jednotlivých socialistických zemích jsou zřízeny orgány pro řízení problematiky životního prostředí. U nás jsou to Rady pro životní prostředí při vládách ČSR a SSR, a to od roku 1971. Některé činnosti zajišťuje federální ministerstvo pro technický a investiční rozvoj. Rada pro životní prostředí ČSR se zvláště zaměřuje na některé úkoly jako je příprava koncepčního materiálu pro jednání orgánů RVHP, zajišťování vědecko-výzkumného zázemí při zpracovávání odborných stanovisek a doporučení pro orgány RVHP, zpracování konkrétních úkolů RVHP uložených ČSSR, využívání informací z orgánů RVHP a jejich komunikaci pro potřeby orgánů národních výborů ČSR. RŽP ČSR spolupracuje s Československým střediskem pro výzkum tvorby a ochrany prostředí se sídlem v Bratislavě. Tento orgán plní program OSN a program Světové zdravotnické organizace (WHO).

ГЕОГРАФИЯ, СРЕДА ОБИТАНИЯ И ЕЕ ПОЛИТИЧЕСКИЕ И МЕЖДУНАРОДНЫЕ АСПЕКТЫ

Среда обитания является частью мира, с которой человек находится в интеракции, т. е. которой он пользуется, на которую он воздействует и которой он приспосабливается. Существенной частью этого мира является географическая среда, одно из постоянных и необходимых условий развития человеческого общества и материальной жизни людей.

Кроме естественных и технических вопросов среды обитания не менее важными оказываются вопросы этики, культуры, внутренней и внешней политики, вопросы мира и войны и, в частности, вопросы, относящиеся к области исторического материализма, решение которых раскрывает различное понимание и классовую сущность вопросов среды обитания в разных общественных системах — в мире социализма, капитализма и развивающихся стран.

Таким образом, проблематика среды обитания носит комплексный и системный характер, в котором явления и процессы, относящиеся к вышеуказанным областям науки и техники и политической деятельности, взаимно обуславливаются и переплетаются. Ряд этих соотношений, явлений и процессов проектируется на ландшафт — на географическую сферу Земли и видоизменяет и нарушает экологию географической местности. Континентальный характер географической сферы, в которой происходят наиболее различные формы и способы обмена массы и энергии, вытекающие из географических аксиом вертикальных и горизонтальных, может способствовать тому, что происходит не только ухудшение условий среды обитания определенной местности, но, что это неблагоприятное влияние может быть перенесено и на более или менее отдаленные области, даже за границы государств.

География — комплекс наук геофизического, естественного, социальноэкономического и технического характера — как единая наука, которая должна изучать ландшафт как комплекс и как систему, может, следовательно, существенно содействовать решению вопросов охраны ландшафта и среды обитания. Кроме того география, как предмет средней школы, может обеспечивать комплексным и интегрирующим образом воспитание молодежи к охране среды обитания.

Автор далее занимается наудотехническими, экономическими и общественно-политическими аспектами среды обитания. Он указывает на преимущества социалистической, политэкономической системы при решении вопросов среды обитания по сравнению с капиталистической системой, ибо в странах социализма образование и охрана среды обитания стали необходимой предпосылкой развития социалистического образа жизни и могут обеспечиваться единой общегосударственной научно-технической политикой.

В дальнейшем автор обсуждает международные аспекты среды обитания, международные переговоры о ней и об определенных мероприятиях для обеспечения здоровой среды обитания в глобальных масштабах, утвержденных в виде постановлений и рекомендаций XXVII Генеральной Ассамблеей Организации Объединенных Наций, и о мероприятиях, принимаемых в международной программе стран Совета Экономической Взаимопомощи.

GEOGRAPHY, ENVIRONMENT, AND ITS POLITICAL AND INTERNATIONAL ASPECTS

The environment is a part of the world which man is in interaction, i. e. which he uses and to which he adapts himself. A substantial part of that world is the geographical environment, one of the permanent and indispensable conditions of the development of human society and the material life of people.

Besides natural historical and technical problems there are by no means less important problems of ethics, culture, internal and foreign policy, problems of peace and war, and, above all, problems falling into the sphere of historical materialism, whose solution reveals a different understanding and the class essence of the problems of environment in different social systems — in the worlds of socialism, capitalism, and developing countries.

The set of problems concerning the environment is of a complex and system-like character; the phenomena and processes falling into the scientific and technical spheres and political activities mentioned above influence and percolate each other. A number of those relations, phenomena and processes are reflected in the landscape — the geographical sphere of the Earth — changing and tainting the ecology of the geographical landscape. The continual character of the geographical sphere, in which there occur most various forms and ways of material and energy exchange, can result in a deterioration of the conditions of the environment of a certain landscape, but this unfavourable influence can in turn be transferred to more or less distant regions or even across the boundaries of states.

Geography — a system of sciences of geophysical, natural historical, socioeconomic and technical characters — as a sole science competent to study the landscape both as a complex and as a system, can, therefore, substantially contribute to the solution of problems of the protection of the landscape and of the environment. Besides, geography as a subject of the secondary school can guarantee the education of the young generation for the protection of environment in a complex and integrating way.

The author further deals with scientific and technical, ecological and socio-political aspects of environment. He points out the advantages of the socialist political and economic systems in solving the problems of environment in contrast to the capitalist system, as in the socialist countries the creation and protection of the environment have become an indispensable assumption of the development of the socialist way of life and both can be guaranteed by the uniform scientific and technical policy of the state.

Further the author deals in his paper with international aspects of environment, its international negotiations, and with certain measures for safeguarding a healthy environment on the global scale, which in the forms of resolutions and recommendations were accepted at the 27th plenary session of the U. N., as well as with the measures carried out in the international programme of the countries of the Council for Mutual Economic Aid.